

**ความร่วมมือส่วนภูมิภาคแนวใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์ :
แนวทางสำหรับประชาคมอาเซียน
(New Regionalism in Globalization Era :
Approach for ASEAN Community)**

รศ.ลída สอนศรี*

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจแนวคิด ทฤษฎี และค้นหาแนวโน้มของภูมิภาคนิยมแนวใหม่ที่จะนำมาใช้กับประชาคมอาเซียนในปัจจุบัน ซึ่งเป็นลักษณะเชิงวิเคราะห์วิจารณ์แนวคิดทฤษฎีการรวมกลุ่มและภูมิภาคนิยม โดยได้สำรวจแนวคิดของบุคคลสำคัญตั้งแต่ช่วงสงครามเย็นจนถึงหลังสิ้นสุดสงครามเย็นพร้อมๆ ทั้งวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย และความเป็นไปได้ของการรวมกลุ่มในอนาคต ผู้เขียนได้เคยเขียนบทความสำรวจเกี่ยวกับความร่วมมือส่วนภูมิภาคไว้เมื่อหลายปีที่แล้ว ซึ่งเป็นแนวคิดแรกเริ่มในการก่อตั้งประชาคมยุโรป แนวคิดต่างๆ บางแนวคิดใช้ได้เฉพาะตะวันตกและบางแนวคิดนำมาใช้กับตะวันออกได้

จากยุคสงครามเย็นจนถึงปัจจุบัน การพัฒนาของภูมิภาคต่างๆ มีมากขึ้นเนื่องจากโลกได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะหลังสิ้นสุดสงครามเย็น ทำให้ประเทศต่างๆ ต่างก็มองหากลุ่มของตัวเองและพัฒนาของกลุ่มของตัวเอง รวมทั้งมีความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเกิดขึ้นมากมาย ด้วยเหตุนี้เอง ผู้เขียนจึงพยายามค้นหาว่าแนวคิดเก่ายังจะใช้ได้อยู่อีกหรือไม่ มีแนวคิดใหม่ๆ อะไรบ้างที่พัฒนาขึ้นในปัจจุบัน และสามารถทำให้กลุ่มต่างๆ อยู่รอดภายใต้ยุคหลังสิ้นสุดสงครามเย็นนี้

การที่จะกล่าวถึงภูมิภาคนิยมแนวใหม่โดยมิกกล่าวถึงภูมิภาคนิยมแนวเก่าที่เป็นรากฐานแต่เดิมนั้น จะทำให้ภูมิภาคนิยมแนวใหม่สมบูรณ์ไปไม่ได้ งานวิจัยเอกสารชิ้นนี้จึงรวมเอาแนวคิดเก่าและแนวคิดใหม่มาไว้ด้วยกัน เพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์และการพัฒนาทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการรวมกลุ่มและภูมิภาคนิยม รวมทั้งเป็นตัวแบบในความสำเร็จ หรือไม่สำเร็จตามแนวคิดทฤษฎีของประชาคมอาเซียนต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: ประชาคมอาเซียน ความร่วมมือส่วนภูมิภาค ยุคโลกาภิวัตน์

* คณบดีวิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Abstract

This is a survey research of which the concepts and theories of integration and regionalism are analyzed since the Second World War up to the end of the Cold war. Strength, weakness and possibility of integration are analyzed in details. The key important of this research is the analysis of theories and concepts of the formation of European Union (EU), whether they can be applied to ASEAN COMMUNITY and try to examine the new concepts and theories which can be applied to ASEAN COMMUNITY in order to survive in this globalization era. This research concludes that some concepts and theories of EU can be applied to ASEAN COMMUNITY such as security and social communication theories but the whole theory of Economic Integration of EU cannot be applied to ASEAN COMMUNITY

Keywords: ASEAN Community, New Regionalism, Globalization Era

คำนำ

แนวความคิดการรวมกลุ่มและภูมิภาคนิยม หลังสงครามโลกและช่วงสงครามเย็นซึ่งมีแนวคิดมาจากยุโรปนั้น มีนักคิดหลายท่านที่พยายามเสนอแนวคิดเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาภูมิภาค กลุ่มที่มีการพัฒนาสูงสุดคือประชาคมยุโรป สำหรับกลุ่มอื่นๆ นั้นยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องจากแนวคิดทฤษฎีส่วนใหญ่กำเนิดมาจากตะวันตกซึ่งมีสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่แตกต่างจากประเทศในกลุ่มกำลังพัฒนา อีกประเด็นหนึ่งคือนักคิดเหล่านั้นให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลต่อประเทศต่างๆ ในกลุ่มน้อยมาก อย่างไรก็ตาม แนวคิดเดิมบางแนวก็อาจจะนำมาปรับใช้ได้ อย่างเช่นแนวคิดของ Johan Galtung, Amitai Etzioni, Joseph Grunwald และ Joseph Nye เป็นต้น แนวคิดภูมิภาคนิยมรูปแบบใหม่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง จากสภาวะการเมืองโลกที่เปลี่ยนแปลงไปหลังสงครามเย็น และเปลี่ยนไปมากเมื่อหลังสิ้นสุดสงครามเย็น

ภูมิภาคนิยมในการเมืองโลกปัจจุบัน

ทฤษฎีภูมิภาคนิยมได้เริ่มจากยุโรปซึ่งเป็นจุดก่อตั้งประชาคมยุโรป แต่มีนักทฤษฎีฝ่ายเสรีนิยมที่มุ่งความสนใจไปที่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในภูมิภาค โดยเฉพาะปัจจัยที่มีส่วนส่งเสริมภูมิภาคนิยม นักทฤษฎีบางกลุ่มศึกษาถึงผลกระทบของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในภูมิภาค และบางกลุ่มสนใจเฉพาะปัจจัยภายในของภูมิภาค¹

(1) ทฤษฎีระบบ (Systemic Theories)

ทฤษฎีนี้ให้ความสนใจต่อโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจในระดับกว้าง ซึ่งนักภูมิภาคนิยม

¹ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics* (Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1979).

เชื่อว่าปัจจัยภายนอกมีอิทธิพลต่อภูมิภาค แนวคิดนี้มีอยู่ 2 สำนัก คือ สำนัก Neo-realism และ Structural Interdependence and globalization

1.1 สำนัก Neo-realism มองว่าความร่วมมือในระดับภูมิภาคนั้น เห็นความสำคัญของปัจจัยภายนอกหรืออำนาจภายนอก พลวัตของการแข่งขันทางการเมืองและการผลักดันของระบบการเมืองระหว่างประเทศทั้งหมด สำหรับกลุ่ม Neo-realist แล้ว การเมืองของภูมิภาคนิยมและการรวมตัวของภูมิภาคนิยมเป็นการเมืองของการสร้างพันธมิตร² โดยวิเคราะห์จากภายนอกกว่ากระทบต่อภายในภูมิภาคอย่างไร จากนั้นก็วิเคราะห์ภายในภูมิภาคโดยดูจากการเมืองระหว่างประเทศในระดับกว้าง นั่นก็คือการรวมกลุ่มในระดับภูมิภาคนั้นตอบโต้ต่อการท้าทายจากภายนอกอย่างไรบ้าง แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่จะพัฒนากลุ่มภายในเขตภูมิศาสตร์เดียวกันอย่างเช่นประชาคมยุโรปในปี 1940-50 เป็นต้น ซึ่งพยายามพัฒนากลุ่มให้มีความเข้มแข็ง พวกนี้เชื่อว่ามหาอำนาจอย่างสหรัฐฯ มีความสำคัญในการสนับสนุนให้เกิดบูรณาการ และยังให้ความสนใจที่แรงกดดันทางอำนาจ ทางการเมืองและการแข่งขันทางเศรษฐกิจ อย่างเช่นเงื่อนไขของ Marshall Plan ที่นำไปสู่การสร้าง OEEC (Organization of European Co-operation) เป็นต้น Neo-realist มุ่งจุดสนใจไปที่ที่แรงกดดันทางอำนาจ ทางการเมืองและพลวัตของการแข่งขันทางการค้า ภูมิภาคนิยมทางเศรษฐกิจจึงพิจารณาจากกลยุทธ์ในเกมส์การแข่งขันทางการค้า ยกตัวอย่างเช่นความสนใจของสหรัฐฯ ต่อภูมิภาคนิยมทางเศรษฐกิจในการตั้งนาฟต้า (NAFTA) ทำให้ยุโรปพยายามกระชับกลุ่มประชาคมยุโรปให้เหนียวแน่นขึ้น

มีวิธีการอย่างน้อย 4 วิธีการที่เจ้าโลกหรือมหาอำนาจเป็นแรงกระตุ้นต่อภูมิภาคนิยม และสร้างสถาบันในภูมิภาคขึ้นคือ

1. กลุ่มภูมิภาค มักจะพัฒนาเพื่อเป็นการตอบสนองต่อมหาอำนาจ จะเห็นว่าในหลายๆ ส่วนของโลกมีแนวโน้มที่จะรวมกลุ่มเป็นอนุภูมิภาค เพื่อเป็นแนวทางนำไปสู่การพัฒนาดูแลแห่งอำนาจ เพื่อต่อต้านกับรัฐที่เป็นภัยคุกคาม เช่น อาเซียนตั้งขึ้นในครั้งแรกเพราะเห็นว่าเวียดนามเป็นภัยคุกคามในช่วงสงครามเย็นหรือกลุ่ม Mercosur ตั้งขึ้นเพื่อต่อต้านสหรัฐฯ เป็นต้น³

2. ภูมิภาคนิยมเกิดขึ้นจากความพยายามที่จะจำกัดการใช้อำนาจอย่างเป็นอิสระของเจ้าโลก โดยการตั้งสถาบันในภูมิภาคขึ้น ยกตัวอย่างเช่น หลังสิ้นสุดสงครามเย็นประเทศต่างๆ ต่างก็รวมกลุ่มในภูมิภาคเพื่อเป็นกำลังต่อรองระหว่างมหาอำนาจด้วยกัน และมหาอำนาจกับประเทศกำลังพัฒนา เช่น นาฟต้า (NAFTA) เอเปก (APEC) อาเซียน (ASEAN) และประชาคมยุโรป⁴ เพราะต่างก็เห็นว่าภูมิภาคจะใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองซึ่งกันและกันได้

3. แนวโน้มของรัฐที่อ่อนแกว่าย่อมจะมองหาการอิงมหาอำนาจในภูมิภาคหรือไม่ก็คาดหวังที่จะได้รับความช่วยเหลือจากมหาอำนาจนั้น เพื่อหวังประโยชน์ในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและความมั่นคง อย่างเช่น นาฟต้า (NAFTA) ที่เม็กซิโกต้องพึ่งสหรัฐฯ และแคนาดา เป็นต้น

² ดูที่ Stephen M. Walt, *The Origins of Alliance* (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1987).

³ ในปัจจุบัน กลุ่มอนุภูมิภาคเกิดขึ้นเพื่อความร่วมมือกันในการพัฒนาเศรษฐกิจ การค้า และการลงทุนระหว่างกันตามแนวคิด NETS

⁴ กลุ่มประเทศเล็กๆ สามารถรวมกลุ่มกันเองโดยไม่ต้องให้มหาอำนาจมาแทรกแซงได้อย่างเช่น อาเซียน เป็นต้น หรือกลุ่มอนุภูมิภาค SJORI และ EAGA เป็นต้น

4. มหาอำนาจอาจแสวงหาความสัมพันธ์ในการสร้างสถาบันในภูมิภาค เหตุผลที่น่าสนใจที่ทำให้เกิดความร่วมมือและสร้างสถาบันระหว่างประเทศของมหาอำนาจก็คือ การโต้แย้งต่างๆ ของประเทศในกลุ่มซึ่งอาจสอดคล้องกับผลประโยชน์ของมหาอำนาจ เช่น การตั้งเอเปก (APEC) เป็นต้น ที่มีมหาอำนาจเป็นตัวตั้งตัวตีเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

กลุ่ม Neo-realism ให้ความสนใจน้อยมากเกี่ยวกับกระบวนการทำให้เป็นภูมิภาค (regionalization) โดยเฉพาะบูรณาการทางเศรษฐกิจในภูมิภาค เพราะเชื่อว่ากระบวนการพึ่งตัวเองของตลาดถูกตัดสินโดยโครงสร้างของระบบการเมืองระหว่างประเทศ และการเมืองของรัฐที่สำคัญๆ การเกาะกลุ่มร่วมกันในภูมิภาคย่อมเป็นไปได้เป็นอย่างมาก แต่ทั้งนี้ก็เป็นผลจากมหาอำนาจของจำภูมิภาคหนึ่งหรือผลประโยชน์จากมหาอำนาจภายนอกเป็นสำคัญ

1.2 การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทางโครงสร้างและโลกาภิวัตน์ (Structural interdependence and globalization)

กลุ่มนี้วิจารณ์พวก neo-realism ว่ามองระบบการเมืองระหว่างประเทศไม่ถูกต้อง โดยกล่าวว่า พวก neo-realism มองภาพระบบโลกกว้างเกินไปจนละเลยการคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงของระบบตามกาลเวลาที่ทำให้บรรษัทข้ามชาติที่เป็น non-state actors เข้ามามีบทบาทสำคัญ⁵

โลกาภิวัตน์ (globalization) กลายเป็นประเด็นถกเถียงที่สำคัญในเรื่องระเบียบระหว่างประเทศในยุคหลังสงครามเย็น ปรากฏการณ์ในโลกาภิวัตน์ก็คือ

1. มีการพึ่งพิงทางเศรษฐกิจระหว่างกันมากขึ้น
2. เทคโนโลยีสารสนเทศกับการปฏิวัติข้อมูลข่าวสาร มีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้ ความคิด และเทคโนโลยีที่ทันสมัย
3. มีการพัฒนาสาธารณูปโภคซึ่งเพิ่มความแข็งแกร่งในการพึ่งพากัน ความสะดวกสบายที่เพิ่มขึ้นนี้ทำให้กลุ่มเพิ่มความสามารถในการจัดองค์กรข้ามชาติ และสร้างบูรณาการสังคมข้ามชาติ
4. โลกาภิวัตน์ทำให้รัฐต่างๆ ต้องประสบกับแรงกดดันที่มีพลังอำนาจของนโยบายเศรษฐกิจของเจ้าโลก
5. มีการรวมกลุ่มมากขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์นี้ ทำให้ต้องร่วมมือกันจัดการภายในภูมิภาค และอาจจะกระทบกับกิจการภายในหรืออธิปไตยของประเทศภายในกลุ่ม และก่อให้เกิดการขัดแย้งขึ้นได้
6. บูรณาการในโลกอาจจะกระตุ้นสู่ภูมิภาคนิยมทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีข่าวสารและการปฏิบัติการของตลาดโลก รัฐจำเป็นต้องเผชิญกับแรงกดดันที่นำไปสู่นโยบายเศรษฐกิจที่ต้องเหมือนกัน เพื่อดึงดูดการลงทุน เทคโนโลยี และการแข่งขันกันมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่นโยบายเปิดเสรีทางการตลาดเพื่อขยายการส่งออก

⁵ Robert O. Keohane and Joseph S. Nye, *Power and Interdependence*, 2d ed. (Glenview, Ill.: Scott, Foresman, 1989), p. 251.

(2) ภูมิภาคนิยมและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (Regionalism and Interdependence)

แนวคิดนี้เน้นที่บทบาทของสถาบันในการส่งเสริมความร่วมมือส่วนภูมิภาค ซึ่งมี 3 แนวคิดคือ

2.1 ทฤษฎี Neo-Functionalism⁶ ให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจและสังคมก่อน ซึ่งในที่สุดจะ Spill over ไปสู่ทางการเมืองได้ แต่ต้องมีองค์กรเหนือชาติคอยควบคุม ในปัจจุบันก็เห็นว่าการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ แต่ในบางองค์กรไม่มีองค์กรเหนือชาติอย่างเช่นอาเซียน เป็นต้น

2.2 ทฤษฎีสถาบันนิยมแนวเสรีภาพ (Neo-Liberal Institutionalism) ทฤษฎีนี้มองว่าการเพิ่มระดับการพึ่งพิงเป็นตัวเพิ่มความต้องการความร่วมมือระหว่างประเทศ และเชื่อว่ารัฐเป็นสิ่งที่มิได้เหตุผลและจะนำไปสู่ความร่วมมือในภูมิภาค ในขณะที่พวก neo-functionalism เน้นในเรื่องการสร้างเครือข่ายองค์กรโดยรัฐเป็นตัวกรองระหว่างภายในกับภายนอก พวกสถาบันนิยมเน้นบทบาทของตัวองค์กรหรือสถาบันที่เกิดขึ้นเพื่อให้กลุ่มมีผลประโยชน์ร่วมกัน เพื่อตรวจสอบได้ มีความโปร่งใส ลดค่าใช้จ่ายในการติดต่อกัน พัฒนาความหวังร่วมกัน ทั้งหมดนี้เป็นศักยภาพขององค์กร⁷

2.3 ทฤษฎีสร้างสรรค์ (Constructivism) นักทฤษฎีนี้เน้นการตระหนักถึงภูมิภาคและเอกลักษณ์ของภูมิภาค รวมทั้งการสร้างสำนึกของความเป็นเจ้าของในภูมิภาคร่วมกัน การรวมกลุ่มในภูมิภาคขึ้นอยู่กับสำนึกของความรับผิดชอบ ความไว้วางใจกัน และการพึ่งพากันและกันของประเทศในกลุ่ม⁸

(3) ทฤษฎีพิจารณาปัจจัยภายในของกลุ่ม (Domestic-level Theories)

ทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญกับเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของประเทศภายในกลุ่ม ซึ่งไม่ใช่ของใหม่เพราะเคยมีนักคิดอย่างเช่น Karl Deutsch⁹ เน้นความสำคัญของค่านิยมที่ผูกพันกันในกลุ่มที่มีส่วนในการตัดสินใจร่วมของกลุ่มโดยเฉพาะในเรื่องประชาคมที่มีความมั่นคง (Security Community) และความร่วมมือต่างๆ ก่อให้เกิด Spill over ไปสู่ความร่วมมือในภาคอื่นๆ ต่อไป ในปัจจุบันมีวิธีการอยู่ 3 วิธีการที่ปัจจัยภายในถูกพิจารณาในเรื่องความร่วมมือส่วนภูมิภาคหลังสิ้นสุดสงครามเย็น นั่นก็คือ

1. การยอมรับความชอบธรรมระหว่างรัฐ ถ้าพิจารณาหลังยุคอาณานิคม มีความไม่มั่นคงสภาพทางการเมือง มีสงครามภายในประเทศ การบริหารจัดการที่ผิดวิธีทำให้ประเทศต่างๆ รวมกลุ่มกันยาก แต่ในปัจจุบันได้มีการคำนึงถึงการสร้างความมั่นคงภายในประเทศ ยอมรับความชอบธรรมซึ่งกันและกัน รวมทั้งรัฐบาลมีความมั่นคงมากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น ประชาคมยุโรป นาฟต้า (NAFTA) และอาเซียน (APEC) เป็นต้น ได้พยายามขจัดปัญหาภายในซึ่งทำให้กลุ่มรวมอยู่ได้

2. ระบบการปกครองและกระบวนการสร้างประชาธิปไตย ความเป็นประชาธิปไตยของประเทศในกลุ่มจะก่อให้เกิดการรวมตัวกันมากขึ้น แต่ผู้วิจัยเห็นว่าในปัจจุบันภูมิภาคบางภูมิภาครวมกันโดยมิได้คำนึงถึงอุดมการณ์ เช่น กลุ่มอาเซียน เป็นต้น แต่อาจมีอุปสรรคบ้างในการรวมกลุ่มในลักษณะที่มีแนวคิดในการบริหารกลุ่มต่างกัน คือลักษณะเผด็จการกับลักษณะประชาธิปไตย

⁶ ดูหน้า 15

⁷ Robert O. Keohane, *International Institutions and State Power* (Boulder, Colo.: Westview, 1989).

⁸ ดูแนวคิดของ Deutsch หน้า 5-9.

⁹ ดูแนวคิดของ Deutsch ในหน้า 5-9.

3. ทฤษฎีผลประโยชน์ร่วมกัน (Convergence Theory) ทฤษฎีนี้เน้นความร่วมมือทางเศรษฐกิจของภูมิภาค โดยการมุ่งสู่นโยบายตลาดเสรีที่เน้นการค้าเสรี การขยายการส่งออก ลดข้อจำกัดทางการค้า และท้ายสุดการบูรณาการทางภูมิภาคเป็นวิธีการรวมนโยบายตลาดเสรี¹⁰

กล่าวโดยสรุป ภูมิภาคนิยมมีความเกี่ยวพันกันอย่างลึกซึ้งกับการเมืองระหว่างประเทศ ซึ่งกลุ่มต่างๆ จะต้องพิจารณาทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่มากระทบกลุ่มในภูมิภาค เราอาจจะใช้ทฤษฎีหรือแนวคิดต่างๆ ผลสมผสานกัน เดิมส่วนขาดและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ปัจจุบันมีปัจจัยภายนอกมากมายที่มากระทบกลุ่มในภูมิภาค ถ้าหากประเทศในภูมิภาคนั้นไม่มีเสถียรภาพแล้วจะทำให้ถูกรอบงำจากภายนอกได้ง่าย ในขณะที่เดียวกันประเทศในกลุ่มโดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนาที่ต้องดูแลทางภายนอกประเทศด้วย โดยเฉพาะประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ แต่สิ่งที่สำคัญที่เราไม่อาจหลีกเลี่ยงได้คือโลกาภิวัตน์จะทำให้กลุ่มต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมภายนอกมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม กระแสนโยบายตลาดเสรีที่เน้นการค้าเสรีก็เพิ่มความสำคัญเป็นอย่างมาก ซึ่งประเทศกำลังพัฒนาพึงระวัง เพราะเราได้ถูกดึงไปสู่กรอบใหญ่ของภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก ซึ่งมีประเทศที่มีอำนาจทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจรวมอยู่ด้วย

ภูมิภาคนิยม โลกาภิวัตน์ และระเบียบเศรษฐกิจโลก

ภูมิภาคนิยมแนวใหม่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะพูดถึงความสัมพันธ์ระหว่างภูมิภาคนิยม โลกาภิวัตน์ และการจัดระเบียบเศรษฐกิจโลก

ภูมิภาคนิยมมองเศรษฐกิจโลกในปัจจุบันว่าแบ่งเป็น 3 ภูมิภาค หรือ 3 bloc ที่ค่อนข้างสามารถพึ่งตนเอง ส่วนโลกาภิวัตน์ (globalization) มองเศรษฐกิจโลกว่าหน่วยเศรษฐกิจโดยเฉพาะบรรษัทข้ามชาติแข่งขันกันในตลาดโลกสามารถข้ามพรมแดนทางการเมืองที่แตกต่างกันได้ ภูมิภาคนิยมเป็นลักษณะที่การเมืองมีอิทธิพลเหนือเศรษฐกิจซึ่งกลุ่มยุโรป อเมริกาเหนือและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แข่งขันกันเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการมีอิทธิพลเหนือภูมิภาคเหล่านั้น ในทางตรงกันข้ามโลกาภิวัตน์ที่มองว่าเหตุผลทางเศรษฐกิจมีชัยเหนือการเมืองระหว่างประเทศแบบเดิมๆ ที่ดีนรณแสวงหาอำนาจโดยเฉพาะในช่วงหลังสิ้นสุดสงครามเย็น สภาภูมิศาสตร์ที่ห่างกันไม่มีความหมายสำหรับโลกาภิวัตน์¹¹ มุมมองทั้งสองแบบล้วนตั้งอยู่บนข้อสันนิษฐานที่ว่าเศรษฐกิจได้เคลื่อนจากพหุภาคีนิยม (Multilateralism) ซึ่งถูกสร้างและทำให้แข็งแกร่งโดยสหรัฐฯ นั้น ไปสู่ระบบภูมิภาคนิยมที่ถูกครอบงำโดยเจ้าภูมิภาคนั้น (Regional hegemony) ข้อมูลที่สนับสนุนการกล่าวเช่นนี้ ดูได้จากลักษณะการค้าของประชาคมยุโรป การค้าภายในนาฟต้าระหว่างแคนาดา เม็กซิโก และสหรัฐฯ ที่มีมากกว่าการส่งออกไปต่างประเทศนอกกลุ่ม และการค้าภายในเขตเอเชีย-แปซิฟิก ที่อย่างน้อยก็มีความเท่ากับการค้ากับต่างภูมิภาค¹² ในทางตรงข้าม ข้อมูลจาก World Investment 1992

¹⁰ ดูเพิ่มเติมที่ Alan Milward, *The European Rescue of the Nation State* (London: Routledge, 1992).

¹¹ Richard O' Brien, *Global Financial Integration: The End of Geography* (London: Printer for RIIA, 1992); Kenichi Ohmae, *The Borderless World* (London: Fontana, 1991).

¹² GATT, *International Trade 90-91* Vol. ii (Geneva: GATT, 1992), p. 8.

ของสหประชาชาติ¹³ เสนอแนะว่าการมองเศรษฐกิจโลกต้องไม่มองข้ามบทบาทของบรรษัทข้ามชาติที่มีแนวโน้มว่าจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งปรากฏการณ์เช่นนี้ต่างกับช่วงสงครามเย็นที่มองรัฐเป็นศูนย์กลาง เนื่องจากโลกาภิวัตน์ในยุคหลังสิ้นสุดสงครามเย็นนี้ ภูมิศาสตร์การเมืองจะถูกกัดกร่อนโดยบรรษัทข้ามชาติและตลาดโลกก็จะอยู่เหนือพรมแดนของประเทศ¹⁴

ถ้าจะมองจุดอ่อนและจุดแข็งของภูมิภาคนิยมและโลกาภิวัตน์แล้ว พบว่าภูมิภาคนิยมเน้นเรื่องการค้าระหว่างประเทศภายในภูมิภาค โดยมองข้ามการไหลของทุนระหว่างประเทศทั้งทุนระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งเป็นเหตุทำให้เกิดการพึ่งพาอาศัยระหว่างภูมิภาค ส่วนโลกาภิวัตน์นั้นมองว่าบทบาทของบรรษัทข้ามชาติและแนวทางของบรรษัทเหล่านี้ที่จะสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจทั้งทางด้านการค้าและเทคโนโลยี (ทำให้เกิดการเชื่อมโยงกันทั้งโลก) แต่ก็มองข้ามการคงอยู่ของอำนาจทางการเมืองของประเทศที่มีอำนาจต่างๆ ที่อาจทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจเคลื่อนไหวไปได้ จุดอ่อนต่อมาก็คือ กลุ่มนิยมโลกาภิวัตน์ย้ำเน้นถึงความเป็นโลกาภิวัตน์โดยมองข้ามการปรากฏตัวของสามเขตเศรษฐกิจใหญ่ คือ อเมริกาเหนือ ยุโรป และเอเชียตะวันออก นอกจากนั้น 75 เปอร์เซ็นต์ ของทุนโลกอยู่ในประเทศที่พัฒนาแล้ว มีเพียง 25 เปอร์เซ็นต์ ที่อยู่ในประเทศกำลังพัฒนา และสองในสามของ 25 เปอร์เซ็นต์ นี้อยู่ในประเทศกำลังพัฒนาเพียง 10 ประเทศ¹⁵

ถ้าพิจารณาดูแล้วจะเห็นว่า โลกกำลังอยู่ในทั้งสองกระแสนี้พร้อมกัน และอยู่ด้วยกันแบบเอื้อประโยชน์ต่อกันมากกว่าขัดแย้งกัน

ลักษณะของภูมิภาคนิยมแนวใหม่หลังสิ้นสุดสงครามเย็น

1. การสิ้นสุดของระบบสองขั้วอำนาจ เป็นตัวชี้ที่ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างประเทศมากขึ้นในทุกรูปแบบ เนื่องจากต่างฝ่ายต่างก็ต้องช่วยเหลือตัวเองและการรวมกลุ่มเป็นวิธีทางหนึ่งที่จะช่วยเหลือกัน สหประชาชาติและองค์กรระหว่างประเทศต่างๆ ต่างเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาภูมิภาคและแก้ไขข้อขัดแย้ง ในระบบระหว่างประเทศรูปแบบใหม่นี้ไม่น่าแปลกใจที่สหประชาชาติเป็นองค์กรที่ได้รับผลประโยชน์หลังสิ้นสุดสงครามเย็น จะเห็นจากสภาพความมั่นคงของสหประชาชาติได้ช่วยเหลือคล้ายสถานการณ์ความขัดแย้งในกรณีต่างๆ เช่น การเจรจาหยุดยิงระหว่างอิรัก-อิหร่าน การเจรจาสงบศึกในอัฟกานิสถาน กัมพูชา ติมอร์ และล่าสุดในอาละห์อินโดนีเซีย การฟื้นตัวของสหประชาชาติแสดงให้เห็นถึงการได้รับความน่าเชื่อถือมากขึ้นในสายตาของประชาชาติถ้าเทียบกับในช่วงสงครามเย็น นอกจากบทบาทของสหประชาชาติช่วงหลังสงครามเย็นแล้ว องค์กรในระดับภูมิภาคต่างก็เพิ่มศักยภาพของตนเอง ซึ่งทำให้องค์กรสหประชาชาติยังมีบทบาทไม่เต็มที่ องค์กรระดับภูมิภาคในปัจจุบันเป็นความร่วมมือระหว่างกัน เพื่อเสริมสร้างผลประโยชน์ต่างๆ ของประเทศที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกัน เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในภูมิภาคประเทศเหล่านี้จะแก้ปัญหาด้วย

¹³ United Nations, *World Investment Report 1992* (New York: UN, 1992), p. 6.

¹⁴ Kenichi Ohmae, "The Rise of the Region State," *Foreign Affairs* 72, 2 (Spring 1993) : 78.

¹⁵ UN, *World Investment Report 1992*, p. 2.

ตัวเองมากกว่าฟังก์ชันการสหประชาชาติ ด้วยเหตุนี้เององค์การส่วนภูมิภาคจึงแบ่งเบาภาระของสหประชาชาติไปส่วนหนึ่ง แต่สหประชาชาติจะช่วยองค์การส่วนภูมิภาคเมื่อร้องขอมาถ้าหากแก้ปัญหาเองไม่ได้ แต่ถ้าหากองค์การส่วนภูมิภาคสามารถแก้ปัญหาเองได้ก็จะไม่รบกวนสหประชาชาติ ถ้าเป็นเช่นนี้แล้ว ความร่วมมือระหว่างสหประชาชาติและองค์การในระดับภูมิภาคก็จะมีมากขึ้นหลังสิ้นสุดสงครามเย็น โดยเฉพาะในความขัดแย้งทางการเมือง

2. นอกจากบทบาทของสหประชาชาติและองค์การระหว่างประเทศเพิ่มขึ้นในช่วงสิ้นสุดสงครามเย็นแล้ว ก็ยังเกิดการกระจายอำนาจของระบบระหว่างประเทศ (Decentralization of the International System) ส่งผลให้เกิดการถกเถียงกันเกี่ยวกับภูมิภาคนิยมกว้างขวางขึ้นว่าจะรวมประเทศต่างๆ ที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกันเข้ามาเพิ่มเติมจากสมาชิกเดิมหรือไม่¹⁶

กลุ่มประเทศประชาคมยุโรปและนาโต้ (NATO) ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของประเทศอุตสาหกรรมสามารถดำรงตัวอยู่ได้หลังสิ้นสุดสงครามเย็นอย่างมีประสิทธิภาพสูง โดยเฉพาะกลุ่มประชาคมยุโรปก็ได้ขยายสมาชิกภาพไปสู่ยุโรปตะวันออกด้วย อีกทั้งเพิ่มสมาชิกที่ไม่ใช่กลุ่มประเทศยุโรปในองค์การ Conference on Security and Co-operation in Europe (CSCE) เพื่อช่วยให้กลุ่มยุโรปมีความมั่นคงขึ้น ปราบปรามการณ์เช่นนี้เป็นเพราะกลุ่มยุโรปกำลังขยายพลังอำนาจทางเศรษฐกิจและทางความมั่นคง ในช่วงสิ้นสุดสงครามเย็น¹⁷ นอกจากนี้มีคคาอิลกอร์บาชอฟ (Mikhail Gorbachev) ยังได้ประกาศ “Common Europe Home” ซึ่งเน้นว่ารัสเซียจะไม่โดดเดี่ยวออกจากยุโรปอีกต่อไปแล้ว พร้อมๆ กับ บิลคลินตัน (Bill Clinton) ได้ประกาศความร่วมมือส่วนภูมิภาคแบบเปิด (open regionalism) ในอเมริกาและเอเชียแปซิฟิก นั่นก็คือให้มีการร่วมมือในภูมิภาคที่กว้างขึ้น¹⁸ เช่น เกิดการรวมกลุ่มของเอเปก (APEC) เป็นต้น จะเห็นว่าภูมิภาคนิยมกลายเป็นสิ่งสำคัญอันดับต้นๆ ที่ประเทศพัฒนาแล้วให้ความสนใจ ในขณะที่เดียวกันประเทศกำลังพัฒนายังสามารถที่จะตกลงและตัดสินใจปัญหาของตัวเองได้มากขึ้นกว่าเดิมในเรื่องที่เกี่ยวกับการพัฒนาและความมั่นคงของกลุ่ม และตัดสินใจมีความสัมพันธ์กับนานาชาติได้ด้วยตัวเอง นั่นก็คือ นโยบายต่างประเทศของรัฐในภูมิภาคมุ่งเน้นที่แก้ปัญหาในภูมิภาคมากกว่าการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับระดับโลก¹⁹

จะเห็นว่าความต้องการมีอิสระในตนเองของภูมิภาคในประเทศกำลังพัฒนานั้นเป็นผลมาจากการสิ้นสุดสงครามเย็น ทำให้ผู้นำเหล่านี้มีความคิดที่จะพัฒนาโครงสร้างภูมิภาคของตนเองให้เทียบเท่ากับประเทศต่างๆ นอกภูมิภาค ผลที่ตามมาก็คือ เกิดความเจริญเติบโตในระดับอนุภูมิภาค (Sub-regional) ในช่วงทศวรรษที่ 1990 ซึ่งอาเซียนเองก็เป็นตัวอย่างที่ดีเช่น เกิดการรวมกลุ่มของ SIJORI ซึ่งเป็นการรวมกลุ่ม

¹⁶ Barry Buzan, *People, States and Fear* (London: Harvester Wheatsheaf, 1991), p. 205.

¹⁷ ดูเพิ่มเติมที่ Robert O. Keohane and Stanley Hoffman, “Conclusion: Structure, Strategy and Institutional Roles,” in Robert O. Keohane, Joseph S. Nye, and Stanley Hoffman, eds., *After the Cold War: International Institutions and State Strategies in Europe 1989-1991* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1993).

¹⁸ M. S. Gorbachev, *Perestroika: New Thinking for Our Country and the World Reform* (London: Collins, 1987), pp. 194-5; Karen and others, *Eastern Europe, Gorbachev and Reform* (Cambridge: CUP, 1990), pp. 10-23.

¹⁹ Dong Bandow, “Avoiding War,” *Foreign Policy* 89 (Winter 1992-3) : 173.

ของสิงคโปร์ ยะโฮร์บาห์รูของมาเลเซีย และรีโอของอินโดนีเซีย EAGA (East ASEAN Growth Area) เป็นการรวมกลุ่มของบรูไน อินโดนีเซีย มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ (BIMP) การรวมกลุ่มของอนุภูมิภาคแม่น้ำโขงซึ่งประกอบด้วย จีน พม่า ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม เป็นต้น

3. การสิ้นสุดสงครามเย็นทำให้เกิดกลุ่มเศรษฐกิจใหญ่ๆ ขึ้นมา 3 กลุ่ม คือ กลุ่มยุโรป เอเชีย ตะวันออก และอเมริกาเหนือ ที่แข่งขันกัน เนื่องจากกลุ่มยุโรปเป็นกลุ่มที่เหนียวแน่นและมีความเป็นมาอย่างยาวนาน ทำให้อเมริกาซึ่งกล่าวอ้างทางเศรษฐกิจของยุโรปได้พยายามรวมตัวกับแคนาดาและเม็กซิโก ก่อตั้งนาฟต้าขึ้นมาเพื่อเป็นกำลังต่อรองกับกลุ่มยุโรปซึ่งมิได้รวมอยู่ในกลุ่มเอเปกซึ่งสหรัฐฯ ญี่ปุ่น และออสเตรเลียเป็นตัวตั้งตัวตี นอกจากนี้กลุ่มเอเชียตะวันออก 3 ประเทศ คือ ญี่ปุ่น เกาหลี และจีน ก็ได้เข้ามาร่วมกับกลุ่มอาเซียน เป็น อาเซียน + 3 ซึ่งจะมีประโยชน์ทั้งการการค้าการลงทุนระดับพหุภาคีและทวิภาคี

4. การสิ้นสุดสงครามเย็น กระตุ้นให้ประเด็นความมั่นคงในระดับภูมิภาคถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณา เช่น เรื่องการก่อการร้าย การแพร่กระจายอาวุธนิวเคลียร์ การอพยพข้ามชาติ ปัญหาความยากจน ปัญหาคอร์รัปชัน ปัญหาการฟอกเงิน ปัญหายาเสพติดและสิ่งแวดล่อม เป็นต้น สหรัฐฯ ได้นำประเด็นการอพยพและสิ่งแวดล่อมเกี่ยวกับเม็กซิโกขึ้นมาพูด และชายแดนไทย-พม่า มาเลเซีย-พม่า ฟิลิปปินส์-มาเลเซีย ก็หยิบยกประเด็นเหล่านี้ขึ้นมาพูด

5. การย้ายดุลอำนาจเศรษฐกิจโลก

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สหรัฐฯ เป็นเจ้าโลก เป็นผู้สร้างและควบคุมการเมืองและเศรษฐกิจของโลก เมื่ออำนาจสหรัฐฯ ลดลงไปหลังสิ้นสุดสงครามเย็น จึงทำให้เกิดการแข่งขันระหว่างประเทศต่างๆ ที่รวมกลุ่มภูมิภาคและอนุภูมิภาคขึ้นซึ่งรวมทั้งสหรัฐฯ ด้วย ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนไปใช้นโยบายการค้าต่างประเทศแบบ Multi-track ซึ่งรวมถึง Unilateralism ทำให้ประเทศเล็กๆ เห็นความจำเป็นที่จะต้องรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองให้มากขึ้น จากการที่อำนาจสหรัฐฯ ลดน้อยลงไปนี้ทำให้ญี่ปุ่นและเอเชียตะวันออกก้าวขึ้นมามีบทบาท และการที่ญี่ปุ่นและกลุ่มประเทศนิกส์ (NICS) เกินดุลการค้าอเมริกาเหนือและยุโรปนี้เอง ทำให้เกิดแรงต่อต้านและความพยายามที่จะหามาตรการเพื่อให้สินค้าของอเมริกาและยุโรปตีตลาดเอเชีย แต่ในที่สุดทั้งเอเชียและอเมริกาต่างก็ร่วมมือกันตั้งเอเปก (APEC) เพื่อผลประโยชน์ในทางการค้าและร่วมมือกันมากกว่าแข่งขันกัน

6. นโยบายมุ่งส่งออก

ความล้มเหลวของนโยบายการลงทุนเพื่อทดแทนการนำเข้าของหลายประเทศในลาตินอเมริกา เอเชียใต้ แอฟริกาและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และความสำเร็จของนโยบายมุ่งส่งออกของภูมิภาคเอเชียตะวันออก ทำให้กลุ่มประเทศกำลังพัฒนาเปลี่ยนนโยบายมาใช้นโยบายมุ่งส่งออก จึงได้เกิดการเจรจาต่อรองระดับทวิภาคีในระดับภูมิภาคและระหว่างภูมิภาคมากขึ้น ผลที่ตามมาคือทำให้ประเทศที่มุ่งส่งออกกลายเป็นแหล่งดึงดูดเงินทุนจากต่างประเทศ บรรษัทข้ามชาติของสหรัฐฯ เยอรมัน และญี่ปุ่นต่างก็เข้ามาลงทุนในประเทศที่มีค่าแรงงานต่ำ และย้ายฐานการผลิตที่มีการใช้แรงงานมากไปยังประเทศที่มีค่าแรงงานต่ำกว่า ด้วยเหตุนี้เองในช่วงยุคสิ้นสุดหลังสงครามเย็นและยุคโลกาภิวัตน์นี้ การปฏิรูปเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนาเพื่อนโยบายส่งออก จึงมักจะพึ่งพาประเทศที่มีอำนาจเศรษฐกิจที่สูงกว่า จะเห็นได้จากความร่วมมือ อาเซียน + 3 และเอเชีย-ยุโรป เป็นต้น

7. ความสำคัญที่เพิ่มขึ้นของ Non-tariff barriers ในทางการค้า

ความสำคัญของ non-tariff barriers เป็นความสำเร็จของ WTO ซึ่งจะขจัดอุปสรรคเกี่ยวกับด้านภาษีในภูมิภาคต่างๆ ซึ่งจะทำให้การค้าและการลงทุนระหว่างประเทศไหลไปมาได้สะดวกมากขึ้น

8. การทำให้เป็นประชาธิปไตย²⁰

ความเป็นประชาธิปไตยแพร่หลายไปทั่วโลกหลังสิ้นสุดสงครามเย็น แต่ก็ยังมีกลุ่มภูมิภาคบางกลุ่มที่ยังไม่เป็นประชาธิปไตย เช่น กลุ่ม COMECON หรือ Warsaw Pact แม้แต่ความเท่าเทียมของสมาชิกก็ยังไม่เท่ากัน ความร่วมมือดังกล่าวอาจจะดำรงอยู่ไม่นาน หรือถ้าดำรงอยู่ต่อไป ประเทศสมาชิกต้องปรับให้ เป็นประชาธิปไตย ถ้ากลับมาอยู่ประเทศในประชาคมยุโรปในระยะเริ่มแรกการรวมกลุ่มก็มีความยุ่งยาก ซับซ้อนมากในการที่จะทำให้ประเทศสมาชิกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะประเทศสมาชิกมีความแตกต่างด้านภาษาและเชื้อชาติ โดยเฉพาะประเทศกรีซ สเปน และโปรตุเกส แต่เมื่อประเทศเหล่านี้เข้าใจถึง ความเป็นประชาธิปไตยแล้ว ก็จะทำให้ประเทศสมาชิกใช้ประชาคมยุโรปในการปกป้องผลประโยชน์ทาง เศรษฐกิจของตนได้ ในทางกลับกัน ประชาคมยุโรปก็จะใช้ประเทศเหล่านี้เป็นเครื่องมือรับประกันความมั่นคง ให้กับประชาคมด้วย หรือแม้แต่ในปัจจุบัน ประชาคมยุโรปพยายามรวมกลุ่มยุโรปตะวันออกเข้ามารวมอยู่ ด้วย ซึ่งแน่นอนยุโรปตะวันออกจะเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น เป็นผลให้กลุ่มมีความมั่นคงและพึ่งพาทาง เศรษฐกิจซึ่งกันและกันด้วย ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า การเข้ากันได้ของประเทศสมาชิกหรือการรวมกลุ่มใน ระดับภูมิภาคกับความ เป็นประชาธิปไตย หรือกระบวนการทำให้เป็นประชาธิปไตยจะช่วยส่งเสริมกระบวนการ รวมกลุ่มซึ่งกันและกันด้วย

ถึงกระนั้นก็ตาม ประชาธิปไตยก็มีชื่อเสียงสำคัญในการรวมกลุ่มในระดับภูมิภาคเสมอไป ความร่วมมือในระดับภูมิภาคไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในประเทศที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยเท่านั้น ในบาง ประเทศที่มีลักษณะเป็นเผด็จการหรือมีความเป็นประชาธิปไตยที่อ่อนก็สามารถรวมกลุ่มในระดับภูมิภาคได้ อย่างเช่น เม็กซิโกซึ่งมีความเป็นประชาธิปไตยที่อ่อนและมีความแตกแยก แต่สามารถเข้าร่วมอยู่ในนาฟต้า (NAFTA) ได้ ส่วนนักคิดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และตะวันออกกลางโต้แย้งว่า ประเทศที่มารวมกลุ่ม ภูมิภาคนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นประชาธิปไตยแบบตะวันตกเสมอไป²¹ ยกตัวอย่าง การรวมกลุ่มของอาเซียน ปัจจุบันประกอบไปด้วยประเทศที่มีแนวคิดเป็นประชาธิปไตย คอมมิวนิสต์ และสังคมนิยม

ถึงอย่างไรก็ตาม การรวมกลุ่มในระดับภูมิภาคที่มีระบบแบบเสรีนิยมทั้งทางการเมืองและ เศรษฐกิจ ก็เป็นที่ชื่นชอบของหลายประเทศทั้งผู้นำที่เป็นคอมมิวนิสต์และสังคมนิยม โดยเฉพาะประเทศที่ กำลังพัฒนาทั้งหลาย เนื่องจากได้ตระหนักว่าข้อผูกพันของการรวมกลุ่มในระดับภูมิภาคเช่นนี้จะทำให้ได้การ ยอมรับจากนานาชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมหรือประเทศที่พัฒนาแล้ว

²⁰ Margot Light, *The Soviet Theory of International Relations* (Brighton: Wheatsheaf, 1988), pp. 188-9.

²¹ John Calabrese, *Revolution Horizons, Regional Foreign Policy in Post-Khomeini Iran* (London: Macmillan, 1944); Yoichi Funabashi, "The Asianization of Asia," *Foreign Affairs* 72, 5 (Nov.-Dec. 1993) : 75-85.

บทสรุป

แนวคิดการรวมกลุ่มที่ก่อกำเนิดขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือหลังยุคอาณานิคมนั้น เกิดขึ้นเพื่อพัฒนาประเทศต่างๆ ในยุโรปตะวันตกนั้น ได้พิจารณาเฉพาะปัจจัยภายในของกลุ่มเท่านั้น มิได้พิจารณาถึงปัจจัยภายนอกที่มากกระทบกลุ่ม ทั้งนี้เป็นเพราะประเทศเหล่านั้นเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว และมีทรัพยากรต่างๆ ภายในประเทศ เช่น ถ่านหินและเหล็กกล้าที่จะสามารถจัดการกันภายในกลุ่มได้ทำให้เกิดนักคิดขึ้นมามากมายเพื่อคิดหาแนวทางที่จะทำให้กลุ่มมีความมั่นคงและพัฒนาเศรษฐกิจของตัวเองได้

ในทศวรรษที่ 1960 ได้เกิดแนวคิดภูมิภาคนิยมขึ้นเนื่องจากประเทศที่มีเขตภูมิศาสตร์เดียวกันต้องการรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาการเมือง เศรษฐกิจและสังคม โดยในบางกลุ่มก็เอาแนวคิดของยุโรปตะวันตกมาเป็นแม่แบบ แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของกลุ่มต่างๆ ที่เกิดขึ้นในทศวรรษที่ 1960 ต่างกับทศวรรษที่ 1950

แต่ในต้นทศวรรษที่ 1970 ก็มีนักคิดพยายามหาแนวคิดที่จะทำซึ่งคำนึงถึงปัจจัยภายนอกที่มากกระทบกลุ่ม โดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนาและด้อยพัฒนาทั้งหลาย นอกจากนี้ยังได้ชี้ให้เห็นถึงค่านิยมต่างๆ ที่จะกระชับประเทศต่างๆ ให้รวมกันอยู่ได้ ภูมิภาคนิยมได้พัฒนามาเป็นระยะจนถึงหลังสิ้นสุดสงครามเย็น ซึ่งทำให้ประเทศต่างๆ ในค่ายสังคมนิยมแตกกระจายกลายเป็นประเทศเล็กประเทศน้อย เกิดกลุ่มอนุภูมิภาคขึ้นในภูมิภาค อีกทั้งกระแสโลกาภิวัตน์ที่มากกระทบกลุ่มต่างๆ ที่เกิดขึ้นใหม่นี้ เช่น ข่าวสารไม่มีพรมแดน รัฐชาติมีความสำคัญน้อยลง มหาอำนาจทางเศรษฐกิจพยายามที่ใช้บรรษัทข้ามชาติเพื่อแทรกแซงเข้าไปในประเทศที่มีพลังต่อรองน้อยกว่า ในขณะที่เดียวกันประเทศที่เคยเกาะกลุ่มกันเฉพาะภูมิภาคเล็กๆ กลับกลายเป็นภูมิภาคนิยมระดับใหญ่ ซึ่งรวมเอาภูมิภาคเล็กๆ เข้าไปอยู่ด้วย เช่น เอเปก (APEC) เป็นต้น ทำให้ประเทศกำลังพัฒนาพยายามทุกวิถีทางที่จะสร้างพลังต่อรอง เช่น สร้างกลุ่มอนุภูมิภาคภายในกลุ่มของตัวเองโดยเอามหาอำนาจ เช่น จีน หรือญี่ปุ่น เข้ามาร่วมด้วยเช่นกลุ่มอาเซียน เป็นต้น อีกทั้งยังพยายามที่จะพึ่งพาอาศัยกันระหว่างภูมิภาคมากขึ้น ซึ่งทำให้การเจรจาอยู่ในลักษณะพหุภาคีมากกว่าทวิภาคีแบบเดิม ภูมิภาคนิยมอาจมีน้ำหนักมากขึ้นในอนาคต แต่ต้องยืนอยู่บนพื้นฐานที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันทางเศรษฐกิจ (Economic inter-dependence) เพิ่มมากขึ้น และในอนาคตจะมีการไหลของทุนทั้งระยะสั้นและระยะยาว มีการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจระหว่างภูมิภาค (Inter-regional) มากกว่าภายในภูมิภาค (Intra-regional) ยกเว้นภูมิภาคยุโรปที่ตลาด (Market) การค้าขายมีความเป็นภูมิภาคที่เหนียวแน่น

ในระยะยาว เศรษฐกิจสหรัฐฯ จะเปิดออกและเชื่อมโยงกับภูมิภาคอื่นๆ เพิ่มมากขึ้น แต่ถ้าหากโลกาภิวัตน์ทำให้เศรษฐกิจสหรัฐฯ ตกต่ำแล้ว สหรัฐฯ ก็อาจจะกลับไปสู่ภูมิภาคนิยม

ข้อสำคัญก็คือ “โลกาภิวัตน์” มิได้ช่วยอธิบายปัจจัยต่างๆ ได้ทั้งหมด ความสำคัญทางภูมิศาสตร์ด้านการลงทุนก็ยังคงอยู่ เพราะปัจจุบันพื้นฐานความจริงอยู่ที่ว่าโลกตั้งอยู่บน 3 ภูมิภาคหลัก คือ อเมริกาเหนือ ยุโรป และเอเชียตะวันออก บรรษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ซึ่งครอบงำกิจกรรมทางเศรษฐกิจจะเคลื่อนเข้ามาหาเขตเศรษฐกิจเหล่านี้ แต่เงินลงทุนต่างชาติ (FDI) จะทำให้เกิดการพึ่งพาอาศัยกัน โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมก็สนับสนุนความเป็นโลกาภิวัตน์ และถ้าจะมองอุตสาหกรรมภาคบริการการเงิน (Financial Services Industry) แล้ว มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่าง 3 ภูมิภาคและศูนย์กลางการเงินของโลกทั้งสามแห่ง คือ ลอนดอน นิวยอร์ก และโตเกียว

ดังกล่าวแล้วข้างต้น ระเบียบเศรษฐกิจโลกมีทั้งภาพของภูมิภาคนิยมและโลกาภิวัตน์อยู่ด้วยกันทั้งในด้านการค้าและการลงทุน และนี่คือ**ภูมิภาคนิยมแนวใหม่**

ท้ายสุดข้อคิดที่ควรคำนึงในการรวมกลุ่มในระดับภูมิภาคหรือภูมิภาคนิยมแนวใหม่หลังสิ้นสุดสงครามเย็นก็คือ

1. หากการรวมกลุ่มของประเทศกำลังพัฒนาไม่มีความเป็นปึกแผ่นหรือไม่มีความมั่นคงแล้ว จะส่งผลให้การรวมกลุ่มของกลุ่มนั้นมีข้อจำกัดมากขึ้น เนื่องจากจะต้องจัดการกับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของภายในกลุ่ม บางครั้งทำให้ละเลยการพัฒนาในกลุ่ม

2. การสิ้นสุดลงของการแข่งขันของมหาอำนาจลดลงในช่วงหลังสิ้นสุดสงครามเย็น ทำให้รัฐต่างๆ เป็นเอกราช เช่น รัสเซีย หรือการทำให้เกิดการรวมกลุ่มระหว่างประเทศในภูมิภาคที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองต่างกัน อย่างเช่น เอเชีย เป็นต้น หรืออาจจะเกิดการรวมกลุ่มเป็นอนุภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลกเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของกลุ่ม และเป็นพลังต่อรอง ปราบปรามการเกิดขี้นใหม่นี้อาจก่อให้เกิดคำถามขึ้นว่าการรวมกลุ่มในระดับภูมิภาคส่งผลดีหรือผลเสียหรือไม่อย่างไรต่อสังคมโลก ผลดีก็คือการรวมกลุ่มในระดับภูมิภาคจะทำให้ประเทศต่างๆ ในภูมิภาคมีกลุ่มสังกัดดีกว่าอยู่โดดเดี่ยวซึ่งไม่มีพลังต่อรองเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นกับประเทศก็จะช่วยกันแก้ปัญหาได้ เพราะถ้าหากประเทศใดอยู่โดดเดี่ยวแล้ว จะทำให้ประเทศที่มีอำนาจทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจที่สูงกว่าจะครอบงำได้ ดังนั้น การรวมตัวของภูมิภาคจึงเป็นสิ่งที่น่าควรจะทำ มีสังคมนิยมอยู่ที่ว่า มีพวกดีกว่าไม่มีพวก ส่วนผลเสียก็คือ การเกิดการรวมกลุ่มในภูมิภาคต่างๆ มากขึ้น หลังสิ้นสุดสงครามเย็นนี้ จะก่อให้เกิดปัญหามากขึ้น เช่น มีความขัดแย้งทางเชื้อชาติ ศาสนา และความมั่นคงมากขึ้น เนื่องจากประเทศที่รวมกลุ่มกันใหม่นี้ยังไม่เป็นปึกแผ่น เช่น กรณีของกลุ่ม G-7 เป็นต้น

3. การรวมกลุ่มของประเทศที่มีศักยภาพที่ไม่เท่าเทียมกันนั้น จะทำให้ประเทศที่มีอำนาจในกลุ่มแทรกแซงประเทศที่มีอำนาจน้อย ไม่ว่าจะเป็นอำนาจทางการเมืองหรือเศรษฐกิจ เช่น การรวมกลุ่มของอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง จะเห็นว่าจีนมีศักยภาพทั้งกลยุทธ์ ทรัพยากร และแรงงาน ย่อมจะครอบงำประเทศที่เหลือได้ หรือในกลุ่มนาฟต้า (NAFTA) ประเทศสหรัฐฯ และแคนาดาได้ประโยชน์และครอบงำเม็กซิโก แม้เม็กซิโกจะได้ประโยชน์จากการพัฒนา แต่การพัฒนานั้นเป็นการพัฒนาที่มุ่งผลประโยชน์ของอเมริกาเป็นหลัก

4. ถ้าหากประเทศในภูมิภาคมีแนวคิดความเป็นประชาธิปไตยต่างกัน ไม่ได้หมายความว่าจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาในกลุ่มในระยะยาว แต่ต้องดำเนินการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดแบบค่อยเป็นค่อยไปอย่างช้าๆ อย่างเช่น กลุ่มอาเซียนที่รวมเอากลุ่มอินโดจีนและพม่าเข้ามา และประชาคมยุโรปที่รวมเอายุโรปตะวันออกเข้ามาในกลุ่ม

5. แม้สมาชิกในกลุ่มจะมีอุดมการณ์ต่างกัน เช่น เอเชียและยุโรป ก็มีได้หมายความว่า จะร่วมกันพัฒนาไม่ได้ การรวมกลุ่ม ณ ปัจจุบันนั้นได้แยกอุดมการณ์ทางการเมืองออกจากการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นแนวโน้มจากทศวรรษที่ 21 เป็นต้นไป

6. อาเซียนได้ทบทวนกฎบัตรอาเซียน (ASEAN Charter) ในการประชุมที่เซบูเมื่อเดือนมกราคม 2007 และให้การรับรองกฎบัตรในการประชุมอาเซียนที่กรุงเทพฯ ระหว่างวันที่ 27 กุมภาพันธ์ - 1 มีนาคม 2009 แต่สมาชิกจะปฏิบัติตามกฎบัตรหรือไม่ขึ้นอยู่กับการสำนึกส่วนรวมต่อกลุ่ม

บรรณานุกรม

- Almond, Gabriel, 1960. **The Politics of the Developing Areas**. Princeton: Princeton Univ. Press.
- ASEAN Secretariat, 2007. **ASEAN Charter**.
- Axline, W. Andrew. "Underdevelopment, Dependency and Integration the Politics of Regionalism in the Third World." **International Organization**. 31, 1 (Winter, 1977) : 82-106.
- Balassa, Bela, 1961. **The Theory of Economic Integration**. Honowood, Ill.: Richard D. Irwin.
- Bennett, A. LeRoy. **International Organization: Principles and Issues**. 2d ed. Englewood Cliffs, N.J.: Printice-Hall, 1980.
- Bills, Christopher, 1994. **Economic Theory and Policy for Trading Blocs**. Manchester: Manchester University Press.
- Cantori, Louis J., and Spiegel Steven L. "The Analysis of Regional International Politics." **International Organization**. 27, 4 (Autumn, 1973) : 465-494.
- Cantori, Louis J., and Spiegel, Steven L, 1970. **The International Politics of Regions**. Englewood-Cliffs, N.J.: Printice-Hall.
- Caparaso, James A.,1974. **The Structure and Function of European Integration**. Pacific Palisades, Clif.: Goodyear Pub.
- Etzioni, A. Mitai, 1965. **Political Unification**. New York: Holt, Richart and Winston.
- Galtung, Johan,1973. **The European Community: A Superpower in the Making**. Oslo: Universitetforlaget.
- Groom, A. J. R. "Neo-functionalism." **Political Science**. 30, 1 (July, 1978) : 15-28.
- Haas, Ernst. "The Uniting of Europe and the Uniting of Latin America." **Journal of Common Market Studies**. 5 (June, 1967) : 327.
- Keohane, Robert O. and Joseph S. Nye, 1989. **Power and Interdependence**. 2d ed. Glenview, Ill.: Scott, Foresman.
- Liska, George,1957. **International Equilibrium: A Theoretical Essay on the Politics and Organization of Security**. Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press.
- Mitrany, David, 1943. **A Working Peace System: An Argument for the Functional Development of International Organization**. London Oxford Univ. Press.
- Nye, J. S. "Comparative Regional Integration: Concept and Measurement." **International Organization**. 22 (1968) : 855-880.
- Yu, George, 1977. **Intra-ASEAN International Relations**. Boulder, Colorado: Westview Press.